

3. Конституційне право України: Підручник /за заг. ред. В. Л. Федоренка. 4-е вид., перероб. і доопр. Київ: 2012. 727 с.
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Ратифікація від 19.10.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
5. Офіційний сайт ООН. URL: <https://www.un.org/ru/>.

Магась-Демидас Ю. І.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри права
Житомирського державного університету
імені Івана Франка,
м.Житомир, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ПРИРОДНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Наявність у кожної людини її суб'єктивних прав у нас не викликає сумнівів. Вони закріплені та гарантовані як міжнародними документами, так і законодавством на рівні держав. Однак процес закріплення прав людини був тривалим, тернистим, і на сьогодні його не можна вважати завершеним, оскільки права й надалі наповнюються новим змістом.

Упродовж історичного розвитку людство по-різному розуміло поняття прав людини. У найдавніші часи повною правоздатністю володіли лише окремі категорії населення. Впродовж століть розвивалися й ускладнювалися економічні та соціальні відносини, поглиблювалися наукові знання щодо природи людини й навколишнього світу – ці фактори спричиняли зміну людської свідомості, формували розуміння цінності людини, необхідності демократизації суспільних відносин на основі гуманізму та законності. Поступове усвідомлення того, що рівність всіх перед законом та гарантованість прав є необхідною умовою подальшого успішного розвитку держави призвело до розширення законодавчого закріплення людських прав.

Завданням цієї статті є прослідкувати, як формувалося розуміння невід'ємних прав людини у юридичній науці та закріплення його в сучасному законодавстві.

Дослідженню цієї теми тією чи іншою мірою приділили увагу такі дослідники як Ю. Ходанич [1], М. Майданюк [2], О. Серета [3], О. Торосян О. [4] та інші. Вони розглядають як загально-теоретичні, філософські аспекти поняття природних прав людини, так і доробок окремих теоретиків відповідної концепції.

Поняття прав людини варто розглядати в загальному контексті праворозуміння. В юридичній науці склалися різні типи праворозуміння, найбільш впливовими серед яких є два: концепція природного та концепція позитивного права. Теорія природного права (лат. – *jus naturale*) виводить право із природи людини, яка не залежить від економічних чи соціальних інститутів. Людина є частиною природи, а отже і право, яке регулює суспільні відносини, відповідає законам природи. Людські відноси будуються на основі норм моралі, яка склалася в суспільстві історично. Людина є соціальною істотою, в її житті стикаються два начала: перше – її власні вузькі потреби, друге – інтереси суспільства, у якому вона живе. Відповідно зміст правових норм зумовлений необхідністю узгодження вказаних двох аспектів [4, с. 233].

Концепція природного права зародилася ще в античну добу й видозмінювалася залежно від епохи, але її ядро залишалося незмінним. Так, мислителі Стародавніх Греції та Риму вбачали джерело права у моралі, теоретики епохи середньовіччя – у Божій волі (Т. Аквінський), а учені епохи Просвітництва (Ж.-Ж. Руссо, Вольтер, Г. Гроцій) – у самій людській природі.

Теорія позитивного права полягає в тому, що право покликане не природою, а створене людьми, а саме затверджене державою шляхом реалізації владних повноважень. Не природа, а законодавець вирішує, що є юридично дозволено, а що – юридично заборонено [5, с. 40]. Основна теза юридичного позитивізму сформульована у XIX ст. одним з його теоретиків Дж. Остіном: «Усяке право є команда, наказ». Проте, як юридичну течію, позитивізм можна простежити набагато раніше – із часів Стародавнього Китаю (де він проявлявся у формі легізму), середньовіччя (у поглядах В. Оккама) тощо.

Обидві течії мають сильні та слабкі сторони й залишаються предметом дослідження і сьогодні. Відповідно обидві з них уплинули на сучасне розуміння прав людини. Разом з тим, після трагічних подій II Світової війни та жахливих наслідків авторитаризму відбулася активізація природно-правових поглядів. В особливій міріце проявилось через зміст Загальної декларації прав людини 1948 р.

Відповідно до концепції природного права закони існують об'єктивно, їх наявність не залежить від волі людини. Відповідно й правами людина наділена від природи, а не тому, що держава вирішила наділити її певними можливостями. Природні права – це права, якими люди володіють за відсутності будь-яких політичних чи юридичних інститутів, незалежно від часу і місця. Вони відрізняються від позитивних прав, якими людину наділяє або гарантує конкретна правова система. В наш час концепція природних прав відображена в розумінні невід'ємності та невідчужуваності прав людини. Це особисті права й свободи, які лежать в основі правового статусу людини і громадянина. Більшість із них не підлягають обмеженню.

Однак, людство не завжди визнавало їх абсолютний характер. Так, виразник ідей утилітаризму І. Бентам стверджував, що безглуздо говорити про права, якщо немає можливості ними користуватися, оскільки скористатися можна лише тоді, коли є правова система, здатна надати таку можливість, у тому числі й за допомогою примусу. Навіть серед тих, хто визнає природні права, не було єдності щодо їхнього змісту. Природні права розглядалися як Божий дар, як «поправки» до обов'язків людини, покладених Богом, як складові, незалежні від людської природи та розуму.

Не заперечуючи значення природної концепції, варто погодитися із важливістю закріплення людських прав у нормах законодавства, без чого їхня реалізація ускладнена. Отже, як стверджує Р. Луцький, природне й позитивне право характеризує одне й те саме явище з різних сторін: природним правам людини сьогодні необхідне позитивне оформлення, відсутність якого

призводить до розмитості, невизначеності людських прав, що ускладнює забезпечення їх державою [5, с. 40].

У ст. 1. «Загальної декларації прав людини», затвердженій Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, проголошується: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю й повинні діяти один щодо іншого в дусі братерства» [6]. Документ містить перелік основних прав і свобод людини. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. розширили можливості реалізації відповідних прав [7-8].

Як стверджує О. Середа, сенс прав людини для людини в тому, що вони підтримують в людині людську гідність, забезпечують особі зовнішнє визнання, пошану. Моральна сила прав людини в їх природності [3, с. 284].

В Конституції України закріплено основні принципи державної політики, щодо забезпечення людських прав. Відповідно до ст. 3. Основного Закону людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а у с. 21 проголошено невідчужуваність та непорушність прав, а також те, що усі люди є вільними та рівними у своїй гідності та правах. Права людини є невичерпними, звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, конституційні права і свободи не можуть бути скасовані [9]. Отже, політика нашої держави відповідає демократичним цінностям.

Першим фундаментальним правом людини, без якого всі інші права не мають значення, є право на життя. Ст. 27 Конституції України закріплює це виняткове право, розуміння якого є набагато ширшим, ніж його буквальне тлумачення: це не просто право на те, щоб жити, а право на те, щоб жити вільно, мирно, нормально, тобто право на гідне людське існування, що включає цілий ряд так званих суміжних прав (на освіту, на охорону здоров'я, на свободу від принизливого або нелюдяного ставлення, на повагу до приватного і сімейного життя).

Отже, природні права людини – це права, які належать їй від народження є невідчужуваними й відображають найбільш істотні соціальні можливості людини. Відповідно до концепції природного права, права реалізуються безпосередньо та об'єктивно, незалежно від волі людей та без будь-якого правозастосовного акта. Разом з тим, у сучасних державах вони знаходять позитивне відображення у нормах законодавства, що дозволяє державі реалізовувати функцію забезпечення людських прав.

Список використаних джерел:

1. Ходанич Ю. М. Концепція природного права представників нового часу та Франц фон Цейллер. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 28(1). С. 56-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_28%281%29__16 (Дата звернення – 19.12.2021).
2. Майданюк І. Вчення Станіслава Оріховського-Роксолана про людину та її природні права. Медієвіст. 2013. 8 лютого. URL: https://www.medievist.org.ua/2013/02/blog-post_8591.html (Дата звернення – 19.12.2021).
3. Середа О. Щодо питання природності природних прав людини: теоретичний аспект. Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення). Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 17-18.04.2008, м. Львів. С. 284-288. URL: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/02_284_01.pdf (Дата звернення – 19.12.2021).
4. Торосян О. А. Идея справедливости в контексте теории «естественных прав» человека. Известия высших учебных заведений. Серия «Гуманитарные науки». 2012. Т. 3, № 3. С.233–236. URL: <https://www.isuct.ru/e-publ/gum/sites/ru.e->

publ.gum/files/2012/t03n03/humscience_2012_t03n03_233.pdf (Дата звернення – 19.12.2021).

5. Луцький Р. П. Позитивне право та природне право: опозиція категорій. Часопис Київського університету права. 2011. № 4. С. 38-41. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_4/38.pdf (Дата звернення – 19.12.2021).

6. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (Дата звернення – 19.12.2021).

7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (від 16 грудня 1966 р.). Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (Дата звернення – 19.12.2021).

8. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (Дата звернення – 19.12.2021).

9. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення – 19.12.2021).